

ТРИАНГУЛЯЦІЙНИЙ ПІДХІД У ДОСЛІДЖЕННІ ВІРТУАЛЬНОГО МАНІПУЛЯТИВНОГО ДИСКУРСУ БЛОГОСФЕРИ

У статті запропоновано й обґрунтовано методика дослідження маніпулятивного віртуального дискурсу блогосфери. Багатовимірний підхід у запропонованому дискурс-аналізі є актуальним, оскільки дозволяє вивчати принципово нове динамічне комунікативне середовище, яке швидко розвивається і породжує нові види дискурсивних практик. Комбінування якісних і кількісних незалежних методів, що дає змогу отримати достовірні результати на підґрунті застосування кількох методів у межах одного дослідження, забезпечує найбільшу результативність дискурс-аналізу.

Когнітивно-прагматичною основою запропонованої методики дослідження є розуміння того, що цей вид дискурсу слід вивчати як конструювання соціальних відносин і управління ними (прагматичний аспект) на основі перетворення ключових ідей окремої людини або мовленнєвої спільноти, регулювання комунікативної діяльності адресатів, впливу на їхню свідомість (когнітивний аспект). Запропонована методика дискурс-аналізу передбачає визначення дискурсоутворювальних параметрів, вивчення комунікативних практик (алгоритм аналізу запропонований), виявлення репертуару маніпулятивних стратегій і тактик; на основі концептуального аналізу виявляються трансформації концептів. Зважаючи на високий маніпулятивний потенціал віртуального дискурсу блогосфери, запропонована методика дозволяє докладно вивчати різні дискурси мережі і розробляти шляхи протидії її маніпулятивності.

Ключові слова: віртуальний маніпулятивний дискурс, дискурс-аналіз, триангуляційний підхід, мовленнєве співтовариство, дискурсоутворювальні параметри, блог, блогосфера, маніпулятивні стратегії й тактики, концепт, концептуальний аналіз.

Постановка проблеми. Вплив Інтернету на мовну свідомість сучасного суспільства й особистості є глибоким і системним. Постійно змінюються та удосконалюються дискурсивні практики в Мережі. Незважаючи на швидкий розвиток інтернет-середовища, сутність поняття *віртуальний дискурс*, набір властивих йому категорій, методологія дослідження віртуального дискурсу потребують подальшого докладного вивчення, що і зумовлює актуальність нашого дослідження.

Інтернет – нове комунікативне середовище, яке породжує нові види дискурсів, що принципово відрізняються від «неінтернетівських». В Інтернеті традиційні жанри й дискурсивні практики трансформуються й перероджуються в нові підвиди; у формуванні дискурсивних практик Мережі задіяні технологічні особливості віртуального середовища, що не дає змоги одержати адекватні результати дослідження в межах якого-небудь одного методу. Крім того, в інтернет-лінгвістиці змінився сам об'єкт дослідження, що за рахунок глобальності й інтерактивності комунікації становить безліч. Стосовно до «загальної гуманітарної науки» ці об'єкти повинні мати характер «ансамблів» – мас, груп, класів, тобто бути множинами чогось. Об'єкти ці повинні бути – знову-таки, нехай лише з погляду звичайної мови – досить певними, тобто виступати насамперед як «безлічі» [4, с. 19–20]. Так, в Інтернеті в самій назві жанрів уже закладене поняття *множини, безлічі* – блогосфера – це множина блогів, авторів, постів, коментарів, гіперпосилань тощо.

Мета дослідження – обґрунтування триангуляційного підходу до дослідження віртуального дискурсу блогосфери.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Визначення раніше не вивчених частин загальної проблеми або напрямів дослідження. Метод дискурсивного аналізу працює у взаємодії з іншими власне лінгвістичними й загальнонауковими методами. «Те, що робить дослідницьку техніку дискурсивною, – це не метод як такий, а використання методу для досягнення цілей інтерпретативного аналізу певного виду тексту в аспекті розуміння дискурсу та його ролі в конституюванні соціальної реальності. Через те, що багато якісних технік використовується в дискурс-аналітичній онтології й епістемології, вони можуть трактуватися як дискурсивні методи» [10, с. 7]. Про необхідність

дослідження дискурсу з використанням кількох підходів писав і Н. Фаркло, який запропонував «триаспектний» підхід до дискурс-аналізу «у тому розумінні, що він спрямований на аналіз текстів у межах дискурсів, локалізуючи їх в історичному й соціальному контексті, у зв'язку з чим ми змушені удатися до вивчення конкретних авторів, відносин і практик, що характеризують предмет дослідження» [9]. Л. Вуд і Р. Крегер зазначали, що завданням дискурс-аналізу є не застосування категорій до мовлення учасників, а «ідентифікація способів, якими учасники самі активно конструюють і використовують категорії у своєму мовленні» [12, с. 29–30].

Ідея «ефективного методу» все частіше підлягає сумніву і замінюється ідеєю про те, що дослідження виграє від використання різних методів і теорій [8, с. 680]. М. Alvesson і S. Deetz указують на те, що багато дослідників знаходять традиційні підходи занадто обмеженими. Замість того, щоб використати той самий метод для інтенсивного вивчення того самого феномена, більш продуктивним є застосування іншого відмінного методу [7].

Таким чином, найбільша результативність дискурс-аналізу можлива в разі застосування ще кількох методів і використання кількох різних підходів.

Використання в межах одного дослідження різних типів свідчень, залучення даних кількох підходів і використання кількох методів у науці називається триангуляційним підходом (від *triangulation* – підхід до вивчення місцеположення предмета з різних позицій) [11, с. 234]. «Усі знання про об'єкт аналізу, отримані в межах триангуляційного підходу, є істинними, доповнюють одне одного і не вимагають додаткової інтерпретації, що веде до еклектики» [5, с. 7].

«Третім шляхом» у лінгвістиці називають комбінування якісних і кількісних незалежних методів, що дає змогу отримати більш достовірні результати на підґрунті застосування кількох методів у межах одного дослідження.

Виклад основного матеріалу. Методика дослідження віртуального маніпулятивного дискурсу блогосфери на основі триангуляційного підходу має когнітивно-прагматичне підґрунтя, оскільки цей вид дискурсу розглядають як конструювання соціальних відносин і управління ними (прагматичний аспект) на основі перетворення ключових ідей окремої людини або мовленнєвої спільноти, регулювання комунікативної діяльності адресатів, впливу на їхню свідомість (когнітивний аспект). «Застосування дискурс-аналітичного підходу дозволяє дослідникам вибудовувати й наповнювати змістом інші теоретичні комплекси, пропонуючи нові ідеї, концепти й виклики» [10, с. 6].

Пропонуємо таку методику дискурс-аналізу маніпулятивного дискурсу блогосфери. На *першому етапі* на основі зіставно-типологічного аналізу визначаються дискурсоутворювальні параметри маніпулятивного дискурсу блогосфери будь-якої мови, а саме лінгвокультурологічна історія блогів; концепція *адресат* – *адресант* у блог-комунікації; інтертекстуальність як механізм формування маніпулятивного дискурсу блогів; симулярність дійсності; на *другому етапі* аналізуємо маніпулятивний дискурс блогосфери: на основі семантичного аналізу розглядаємо закріплення термінів *блог*, *блогосфера* в мовній свідомості носіїв досліджуваних мов; із застосуванням дискурс-аналізу досліджують комунікативні практики авторів блогів, прийоми, що застосовують комуніканти блогосфери для здійснення маніпулятивного впливу на мовну свідомість мовленнєвої спільноти, аналізуємо когнітивно-прагматичний потенціал прецедентних текстів; на основі дистрибутивного аналізу крізь призму рівневого підходу аналізуємо прагматику позиціювання в системі гіперпосилань та створення симуляції реальності; за допомогою інтен-аналізу вивчаємо маніпулятивний потенціал іменувань комунікантів блогу (ніків), аналізуємо іллокутивні настанови авторів блогів, контент-аналіз дозволяє дослідити актуальні теми блогів та застосування категорії звертання. *Третій етап* спрямовано на виявлення репертуару маніпулятивних стратегій і тактик у дискурсі блог-комунікації за допомогою інтен-аналізу. На основі концептуального аналізу виявляємо трансформації концепту (концептів), що впливають на свідомість комунікантів.

Вважаємо за доцільне проаналізувати один із базових концептів блогосфери з позицій його модифікацій у нових комунікативних умовах і його організаційної ролі в дискурсивній практиці блогової спільноти в комплексну методику дискурс-аналізу. Концептуальний аналіз передбачає моделювання й опис концептів як спосіб реконструкції мовної картини світу [3, с. 167]. З огляду на це дослідження концепту в мережевій мовленнєвій спільноті, зокрема і в реалізації його в мовному знакові [6], дасть змогу визначити особливості мовної картини світу цієї спільноти та його модифікації, що можуть мати маніпулятивний характер.

У нашому дослідженні *концепт* розуміємо як «багатовимірне ментальне утворення, компонентами якого є образно-перцептивний, понятійний і ціннісний складники» [1, с. 26], когнітивний стрижень дискурсивної практики – до нього «можна піднятися дискурсивно (крізь роздуми, поняття) і недискурсивно (крізь образ, символ, участь в усвідомленій діяльності)» [1, с. 23]. Існують різноманітні методики концептуального аналізу, і це цілком обґрунтовано, оскільки всі вони спрямовані «на розробку міждисциплінарного інтегративного підходу до розуміння моделювання свідомості, пізнання, спілкування, діяльності» [2, с. 12]. Детальний аналіз існуючих підходів до дослідження концептів запропоновано в працях І. Голубовської, В. Карасика, З. Попової та І. Стерніна, Н. Слухай, О. Снітко, Т. Вільчинської. Дослідники дійшли висновків, що концептуальний аналіз ґрунтується на різноманітних методиках: дистрибутивного, контекстуального, компонентного аналізу, етимологічній реконструкції внутрішньої форми знаків, що експлікують концепти, асоціативному експерименті, польовому моделюванні. «Діапазон методів концептуального аналізу сьогодні виявляє тенденцію до конвергенції і злиття, але більшість методів усе ще демонструє креативні можливості авторських теорій» [3, с. 171]. Аналіз наявних методик концептуального аналізу уможливив визначення українськими дослідниками Н. Слухай, О. Снітко та Т. Вільчинською [3] найбільш дієвих: методику аналізу культурних концептів Ю. Степанова; етноцентричну методику А. Вежбицької; методику вивчення культурних доміант (В. Карасик); методику дослідження структури концепту З. Попової й І. Стерніна; метод логіко-семіотичної рамки (Н. Слухай); дослідження концепту на основі аналізу семантичного простору слова (М. Скаб); концептуальний аналіз на основі ментально-психонетичного комплексу (МПК) (О. Селіванова); метод семантико-аксіологічного поля (Т. Вільчинська). Більшість із цих методик ґрунтується на триангуляційному підході, оскільки передбачає застосування кількох методів дослідження.

Загалом методики концептуального аналізу досить важко чітко систематизувати, навіть з огляду на використання при концептуальному аналізі різних термінів, наприклад: фреймова семантика Ч. Філмора, теорія метафори й метонімії Дж. Лакоффа і М. Джонсона, сценарії Р. Шенка і Р. Абельсона, когнітивні прототипи Е. Рош і П. Кей тощо.

Ми пропонуємо таку методику дослідження концептів: семантичний аналіз слів, які номінують концепт (за даними лексикографічних джерел); семантичний аналіз слів, які номінують концепт за даними рецептивного експерименту, проведеному в блогосфері будь-якої мови; інтерпретативний аналіз асоціацій сприйняття концепту носіями мови на основі лексикографічних дефініцій; інтерпретативний аналіз асоціацій сприйняття концепту реципієнтами експерименту, проведеного в блогосфері.

Наведений спектр методик дослідження концепту свідчить про тенденцію до аналітичного осмислення в динамічних системах, якою є і блогосфера Мережі, триангуляційного підходу. Його сутність була об'єктивно сформульована Є. Тарасовим. «Наприклад, так звані цінності й антицінності: *любов, батьківщина, прогрес, освіта, успіх, здоров'я, борг, праця, сім'я, бідність, нестаток* можуть бути описані за допомогою дефініцій у тлумачних, філософських, психологічних, соціологічних словниках, літературних есе, у статтях ... у вигляді асоціативних полів з асоціативних словників, за допомогою семантичних полів, графіків, дендограм, конструйованих на основі психосемантичних експериментів, живописних символічних і несимволічних зображень. Ці знакові об'єктивації

значень мовленнєвих продуктів, створюваних у процесі спілкування, повинні існувати як доповнювальні один одного, а значення цих об'єктивацій повинні стати для дослідника основою для побудови нових гіпотез у творчій активності, що лежить за межами алгоритмів звичної виконавської діяльності аналітика» [5, с. 8].

Висновки. Триангуляційний підхід до дискурс-аналізу блогосфери, запропонований у дослідженні, дає змогу комбінувати незалежні якісні й кількісні методи, які доповнюють один одного, використовувати різні типи даних, застосовувати ідеї кількох підходів. Триангуляційний підхід органічно властивий методу дискурс-аналізу і відповідає положенням його різних напрямів. Тільки використання комплексного підходу до вивчення нового комунікативного середовища, яким є Інтернет, може дати достовірні результати.

Перспективи подальших досліджень. Запропонована методика дослідження віртуального маніпулятивного дискурсу, з огляду на її універсальність, може бути екстрапольована на вивчення інших видів віртуальних дискурсів, і це буде предметом наших подальших досліджень.

Список використаної літератури

1. Карасик В. И. Языковые ключи / В. И. Карасик. – М. : Гнозис, 2009. – 406 с.
2. Ляпин С. Х. Концептология: к становлению похода / С. Х. Ляпин. – Архангельск : Изд-во Поморского ун-та, 1997. – Концепты. Вып. 1. – С. 11–35.
3. Слухай Н. В. Когнітологія та концептологія в лінгвістичному висвітленні: навч. посіб. / Н. В. Слухай, О. С. Снітко, Т. П. Вільчинська. – К. : Вид.-поліграф. центр “Київський університет”, 2011. – 367 с.
4. Степанов Ю. С. Концепты. Тонкая пленка цивилизации / Ю. С. Степанов. – М. : Языки славянских культур, 2007. – 248 с.
5. Тарасов Е. Ф. Жизнь языка в культуре и социуме / Е. Ф. Тарасов // Жизнь языка в культуре и социуме : [сб. науч. тр.]. – М. : Ин-т языкознан. РАН, 2009. – С. 3–8.
6. Толчеева Т. С. Характер співвідношення між концептом та мовним знаком / Т. С. Толчеева // Нова філологія. Збірник наукових праць. – Запоріжжя : ЗНУ, 2012. – № 52. – С. 192–194.
7. Alvesson M. Critical theory and postmodern approaches in organizational studies / M. Alvesson, S. Deetz // S. R. Clegg, C. Hardy, & W. R. Nord (Eds). Handbook of organization studies. – London : Sage, 1996. – P. 191–217.
8. Clegg S. R. Representations (1996a) / S. R. Clegg // S. R. Clegg, C. Hardy, W. R. Nord (Eds.). Handbook of organization studies. – London : Sage, 2006. – P. 676–708.
9. Fairclough N. Discourse and Social Change / Norman Fairclough. – Cambridge : Polity Press, 1992. – 272 p.
10. Phillips N. What Is Discourse Analysis? / N. Phillips, C. Hardy // N. Phillips and C. Hardy Discourse Analysis: Investigating Processes Of Social Construction. – Thousand Oaks, CA : Sage, 2002. – P. 1–18.
11. Stubbs M. Discourse Analysis: The Sociolinguistic Analysis of Natural Language / Michael Stubbs. – Oxford : Blackwell Publisher, 1983. – 270 p.
12. Wood L. A. Doing Discourse Analysis: Methods for Studying Action in Talk and Text / L. A. Wood, R. O. Kroger. – Thousand Oaks, Ca : Sage Publications, 2000. – 256 p.

Одержано редакцією 23.01.14

Прийнято до публікації 17.02.14

И. В. Пожидаева

Триангуляционный подход в исследовании виртуального манипулятивного дискурса блогосферы

В статье предлагается и обосновывается методика исследования манипулятивного виртуального дискурса блогосферы. Многомерный подход в предложенном дискурс-анализе является актуальным, поскольку позволяет изучать принципиально новую динамичную коммуникативную среду, которая быстро развивается и дает новые виды дискурсивных практик. Комбинирование качественных и количественных независимых методов позволяет получить более достоверные результаты на основе применения нескольких методов в рамках одного исследования и обеспечивает наибольшую результативность дискурс-анализа.

Когнитивно-прагматическою базою пропонуваної методики дослідження є розуміння того, що маніпулятивний дискурс вивчається як конструювання соціальних відносин і управління ними (прагматический аспект) на основі перетворення ключових ідей окремого людини або мовної спільноти, регулювання комунікативної діяльності адресатів, впливу на їх свідомість (когнитивний аспект). Пропонувані методика дискурс-аналізу включає визначення дискурсивних параметрів, вивчення комунікативних практик (алгоритм аналізу пропонується), виявлення репертуару маніпулятивних стратегій і тактик; на основі концептуального аналізу виявляються трансформації концептів. Враховуючи високий маніпулятивний потенціал віртуального дискурсу блогосфери, дані методи дозволяють детально вивчати різні дискурси мережі і розробляти шляхи протидії їй.

Ключові слова: віртуальний маніпулятивний дискурс, дискурс-аналіз, триангуляційний підхід, мовна спільнота, дискурсивні параметри, блог, блогосфера, маніпулятивні стратегії і тактики, концепт, концептуальний аналіз.

I. V. Pozhidaeva

Triangular approach in the blogosphere virtual manipulative discourse research

The paper presents and grounds the research methodology of the blogosphere virtual manipulative discourse. Proposed multidimensional approach to discourse analysis is topical because it allows studying a fundamentally new dynamic communicative environment that provides new types of discursive practices. Combining qualitative and quantitative independent methods you can get more reliable results on the basis of the use of multiple methods within a single study which provides the better discourse-analysis efficiency.

Cognitive and pragmatic basis for the proposed research methodology is an understanding that this kind of discourse is studied as social relations construction and management (pragmatic aspect) based on the transformation of the key ideas of the individual or the speech community, recipients communicative activity regulation and impact on their minds (cognitive aspect). The technique of discourse analysis involves the following: determining of discursive parameters, study of communicative practices (analysis algorithm is proposed), detection of manipulative strategies and tactics repertoire, revealing the concepts transformation based on conceptual analysis. Given the high potential of blogosphere virtual manipulative discourse this technique allows you to thoroughly examine the various network discourses and develop ways of countering its manipulations.

Keywords: virtual manipulative discourse, discourse analysis, triangulation approach, speech community, discourse parameters, blog, blogosphere, manipulative tactics and strategies, concept, conceptual analysis.

УДК 811.111'42'44

В. А. Ущина

МОВНА РЕПРЕЗЕНТАЦІЯ ОБРАЗНОГО СКЛАДНИКА КОНЦЕПТУ РИЗИК/RISK В АНГЛОМОВНІЙ КАРТИНІ СВІТУ

У статті виявлено і схарактеризовано мовні засоби репрезентації образного складника в структурі багатогранного концепту РИЗИК / RISK в англійській картині світу. Для цього використано модель скоординованих способів пізнання, яка ґрунтується на тріаді поняттєвого, образного та ціннісного елементів у структурі концепту. Для аналізу образного компоненту концепту РИЗИК / RISK до уваги взято англійські прислів'я та ідіоматичні вирази як засоби інтерпретації дійсності в рамках фразеологічної картини світу. Унаслідок аналізу ідіом ситуація ризику схематично представлена як ситуація потенційної загрози суб'єкту і як ситуація вибору й невизначеності, що уможливило виокремлення найзагальніших метафоричних образів ризику, маніфестованих у цих ідіоматичних виразах: ризик як азартна гра, ризик як боротьба зі стихією, ризик як полювання і ризик як небезпека для життя людини. Інтерпретація ідіом за типом образного складника концепту на основі базових метафор ризику дала змогу визначити такі